

Andrijana Kos-Lajtman

UDK: 821.163.42-93-31.09Kolarić-Kišur, Z.
DOI: <http://doi.org/10.21857/ygjwrc621y>
Prethodno priopćenje
Rukopis prihvaćen za tisak: 12.4.2017.

ZLATNA DOLINA KAO METAFORA DJETINJSTVA: AUTOBIOGRAFSKI DISKURS ZLATE KOLARIĆ-KIŠUR

Sažetak

U radu se proučava autobiografski roman *Moja Zlatna dolina* (1972.) Zlate Kolarić-Kišur s gledišta teorija autobiografskoga pisanja (Lejeune, 1975.; Genette, 1993.; Sablić Tomić, 2002.; Kos-Lajtman, 2011.). Nakon uvodnog dijela rada u kojem se ocrtava kontekst problematike autobiografizma u književnoj teoriji i praksi, autobiografski pristup autorice Kolarić-Kišur, prezentiran u navedenoj knjizi, detaljno se analizira razmatranjem ključnih postavki suvremenih književnih teorija autobiografskog diskursa, osobito s obzirom na distribuciju i način ostvarenja triju autobiografskih kriterija – odnosa pripovjedača prema instancijama lika i autora, pristupa oblikovanju vremena te načina oblikovanja diskursa – odnosno narativno-stilsku komponentu teksta. Na temelju tako postavljenih analiza dolazi se do uvida da Kolarić-Kišur u *Mojoj Zlatnoj dolini* ostvaruje tip kronološki omeđenog autobiografskog pisma u užem smislu, literariziranog tipa diskursa, koji prije sveg funkcionira kao književna metafora jednoga djetinjstva i njegova specifičnog kronotopa. Navedeno potvrđuje i naslovna sintagma, metaforički toponim, koji je u uskoj simboličko-asocijativnoj vezi sa slikom života i njegova društvenopovijesnog konteksta koji se ovom prozom zahvaća, osobito u njezinu prvom dijelu.

Ključne riječi: Zlata Kolarić-Kišur; *Moja Zlatna dolina*; autobiografski diskurs; kronološki omeđena autobiografija; literarizirana autobiografija.

UVOD: DJEČJA KNJIŽEVNOST U KONTEKSTU AUTOBIOGRAFSKOGA PISANJA

Iako se sve do prije nekoliko desetljeća autobiografsko pisanje nije puno analiziralo ni u kontekstu književnosti za odrasle, a kamoli one za djecu (usp. Zlatar, 1996.; Kos-Lajtman, 2011.), u posljednje vrijeme postaje sve vidljivije da autobiografizam ni najmanje ne zaobilazi dječju književnost. O tome, osim bogate književne

prakse, govore i neke novije znanstvene studije autobiografskoga diskursa namijenjenog dječjim recipijentima. U svojoj knjizi *Autobiografski diskurs djetinjstva* (2011.) tako pokazujem da dječja proza često u sebi skriva tragove stvarnih autobiografija, vidljive ili manje vidljive, narativno prezentirane različitim strategijama fikcionalizacije. Mnoštvo je mogućih pristupa koji se mogu uočiti u takvim tekstovima – od toga da je cijela radnja autobiografski utemeljena preko toga da su takvi tek pojedini fragmenti pa do toga da je autobiografizam pozicioniran u glavnom liku, ili čak u nekom sporednom liku ili motivu, u ambijentu ili ugođaju. Bez obzira o kakvom se pristupu radilo, u autobiografskoj se dječjoj prozi uvijek predstavlja djetinjstvo, točnije – osebujan *kronotop djetinjstva* (Kos-Lajtman, 2011: 50). Totalitet djetinjstva, naime, podjednako je vezan za dimenziju vremena koliko i za prostorno određenje – sva djetinjstva zahvaćena su koordinatama vremenskih i prostornih sfera koje čine pozadinu svakoga odrastanja. Unutar takve mreže nalazi se specifična točka – točka *ja* – od koje kreće svaki autobiografski diskurs i kojoj se u konačnici vraća. Iako autobiografizam ulazi i u kraće prozne forme – putopisnu, novelističku i dnevničku – najčešći narativni model koji se javlja jest roman, osobito avanturističko-pustolovni i obiteljsko-svakodnevni, pri čemu su karakteristike navedenih romana često neraspletivo povezane – sjedinjene u priču o odrastanju.

Usljed svih specifičnosti koje karakteriziraju djetinjstvo kao ishodište osobnoga razvoja, kao razdoblje aktivnoga otkrivanja i spoznavanja svijeta, ne čudi činjenica da je upravo to životno razdoblje neiscrpno polazište za književno oblikovanje. Za autore koji posežu za književnim tematiziranjem vlastita djetinjstva ili nekog njegova segmenta, djetinjstvo najčešće poprima kolekcionarsku funkciju specifične ‘riznice priča’ podatne za naknadne narativne obrade. To je eksplicitno izrazio i suvremeni hrvatski pisac Zlatko Krilić: „Možda i nisam doživio baš sve situacije koje opisujem, ali sam vrlo intenzivno proživio baš sve emocije koje opisujem“ (u: Pilaš, 1995.). Još je zanimljivija Krilićeva tvrdnja u kojoj sam sebe naziva *prepiscem*, jer prepisuje ono „što se doista dogodilo, a ako se nije dogodilo, moglo se dogoditi“ (isto). Krilićeva tvrdnja, dakako, dotiče upravo ono teorijski intrigantno mjesto s kojega je moguće promišljanje o samoj prirodi autobiografskoga teksta – što je ono što je u njemu zbiljsko, dokumentarno, a što je ono što pripada fikciji? Kakvi su omjeri jednoga i drugoga i mogu li se ‘izmjeriti’? Jesu li uopće važni?

Teoretičari autobiografije – počevši od Wilhelma Diltheya i Georga Mischa preko Georgesa Gusdorfa do Jamesa Olneya i Philippea Lejeunea – ukazuju na promjene u povijesnom razvoju autobiografskoga diskursa koje su uvjetovale i različitost njegovih pojavnih oblika. U osnovi autobiografskih tekstova, naime, leže dva oprečna, načela – načelo *fikcionalizacije* i načelo *istinitosti*, tj. težnja za stvaranjem odraza istinosnog (zbiljskog, stvarnosnog) svijeta. Zbog svoje hibridne prirode autobiografski tekstovi opiru se jednoznačnim određenjima kako u području književnosti (fikcije), tako i u

području historiografije, odnosno dokumentarizma općenito. Vjerojatno je i to jedan od razloga zbog kojih je proučavanje autobiografije dugo bilo zanemareno, iako nema sumnje da su takvi tekstovi egzistirali stoljećima (Zlata, 1998.). James Olney u uvodnom tekstu zbornika *Essays Theoretical and Critical* (1980.) argumentaciju navedene pojave nudi u obliku raščlanjivanja bitnih obilježja autobiografskih tekstova: neliterarnost, tj. 'niži stupanj' literarnosti autobiografije u odnosu na neke druge fikcionalne tekstove, neformaliziranost tekstova te sklonost autobiografije samorefleksiji, što izravno smanjuje potrebu za naknadnom (teorijskom) refleksijom.

Kada se pristupa sagledavanju autobiografizma u dječjoj književnosti, valja, uza sve navedeno, imati na umu i da posezanjem za autobiografskim pristupima dječji pisci produciraju i dodatnu diferencijaciju u prikazu djetinjstva s obzirom na to da je djetinjstvo i inače tematska okosnica dječje književnosti i one koja nije autobiografski utemeljena. Kada se svemu tome doda još i neizbježan kulturološki okvir – jer je autobiografsko pamćenje usko povezano s onim kulturnopovijesnim – jasno je koliko je odnos autobiografizma i dječje književnosti kompleksan i višeslojan. Figura djeteta oko koje se konstruira takva proza otkriva se u tome odnosu kao subjekt, ali i kao objekt različitih utjecaja u socijalnom okruženju. Iako u tekstovima dječje književnosti motivi društvenih mehanizama uglavnom ostaju po strani, prisutnost najsnažnijih od njih – rata, neimaštine, obiteljske razdvojenosti, teških socijalnih prilika i sličnog – ostaju, nerijetko, jasno upisani. Upravo su to primjeri gdje autobiografska praksa dječje književnosti povezuje autobiografski tip pamćenja s općedruštvenim, kolektivnim pamćenjem.

Autobiografski pristup u hrvatsku dječju književnost ulazi s pojavom Jagode Truhelke i njezinih *Zlatnih danaka* (1918.) te ga otada možemo pratiti sve do današnjih dana. Dapače, broj takvih djela s vremenom, osobito od sredine 20. stoljeća, sve više raste, a njihova autobiografska dimenzija, nerijetko, postaje sve eksplicitnija (usp. Kos-Lajtman, 2011.), baš kao što je to slučaj i u tekstu koji nam je ovdje u fokusu promatranja – u autobiografskom romanu *Moja Zlatna dolina* (1972.) Zlate Kolarić-Kišur. Od 70-ih godina prošloga stoljeća pa sve do danas popularnost autobiografskoga proznog diskursa namijenjenoga mladim čitateljima nije se smanjila, dapače, oblici i pristupi sve su raznovrsniji, u skladu s generalnim razvojem suvremene, postmodernizmom kontekstualizirane književnosti.

AUTOBIOGRAFIJAM MOJE ZLATNE DOLINE

Kao što je rečeno, područje koje je primarno područje susretanja odraslog pisca i mladog čitatelja prije svega je *djetinjstvo*. Takav je pristup s jedne strane motiviran univerzalnom tematskom aktualnošću svijeta djetinjstva i kompatibilnošću s

doživljajno-spoznajnim interesima mladoga čitatelja, dok je s druge strane riječ o potentnoj temi i s gledišta samih autora – bogatstvom doživljaja, jedinstvenim osjećanjem svijeta, specifičnošću emocija – proživljeno iskustvo djetinjstva često postaje stvaralački provokativnije od bilo koje vrste fikcije. Jedna od onih koji su pisali o svojem djetinjstvu, ne pišući isključivo i samo za djecu, jest i Zlata Kolarić-Kišur.

S gledišta književnoteorijskoga pristupa, možda nema reprezentativnijeg, zahvalnijeg i 'čišćeg' primjera autobiografizma u hrvatskoj dječjoj književnosti od *Moje Zlatne doline* Zlate Kolarić-Kišur (usp. Kos-Lajtman, 2011.). Riječ je o proznom prikazu vlastita djetinjstva s početka 20. stoljeća u gradu Požegi, smještenom u dolini koju su još Rimljani prozvali *Vallis aurea*. Autorica naziv lokaliteta upotrebljava kao naslovnu sintagmu, sveobuhvatnu odrednicu kojom imenuje sve ono što želi prikazati kao bitne dimenzije jednoga djetinjstva. Bilo je to djetinjstvo koje je Kolarić-Kišur odživjela 'punim plućima', prepuno druženja, prijateljstava i ljepote. Nije stoga čudno da je i veći dio njezina pripovjednog teksta upravo takav: vedar, zabavan i pun dogodovština. U posljednjih nekoliko poglavlja, uoči rastanka sa Zlatnom dolinom, u priču sve više prodiru ozbiljni, pa i tragični tonovi, u prvom redu kao posljedica ratnih zbivanja te gubitaka koji su bili njihova posljedica. Knjiga je podijeljena na dva dijela, *Moju Zlatnu dolinu* i *Rastanak sa Zlatnom dolinom*, a spomenuti nerazmjer u osnovnom tonu i dominantnim temama uglavnom se poklapa s navedenom razdiobom.

Tip autobiografizma s obzirom na odnos autora, pripovjedača i lika

Iako se autobiografski diskurs, načelno, opire jednoznačnim određenjima i moguće ga je identificirati tek iz perspektive paralelnog supostojanja različitih kriterija klasifikacije, proučavatelji autobiografije gotovo se redovito slažu u tome da je međusobni odnos triju temeljnih instancija svakog pripovjednog iskaza – autora, pripovjedača i lika – presudan kriterij u određivanju autobiografskoga diskursa. Tako Philippe Lejeune, francuski istražitelj koji se čitav znanstveni vijek bavio proučavanjem autobiografija, u svojem najznačajnijem teorijskom tekstu *Le pacte autobiographique* (1975.) autobiografiju definira na sljedeći način: „Retrospektivni prozni tekst kojim neka stvarna osoba pripovijeda vlastito življenje, naglašavajući svoj osobni život, a osobito povijest razvoja svoje ličnosti.“ (Lejeune, u: Milanja, 1999: 202). U svom tekstu Lejeune ističe da je, krenuvši od položaja čitatelja, pokušao shvatiti načine na koje autobiografski tekstovi funkcioniraju te je uočio četiri presudna elementa: oblik uporabe jezika (pripovijedanje u prozi), temu (osobni život, povijest razvoja ličnosti), situaciju autora (identitet autora i pripovjedača) i poziciju pripovjedača (identitet pripovjedača i glavnog lika te retrospektivna perspektiva pripovijedanja). Lejeune u teorijsko proučavanje autobiografskog diskursa uvodi pojam *autobiografski ugovor* kojim označava međusobni odnos autora, pripovjedača i lika, a

pri čijoj je ovjeri presudna uloga čitatelja, čime se autobiografija promatra kao sporazumni (ugovorni) žanr, što samoj teoriji naglašava pragmatički, tj. komunikacijski aspekt. Teoretičar razlikuje implicitne i eksplicitne načine uspostavljanja *autobiografskog ugovora* ističući da načelno, osim autobiografskog, postoji mogućnost uspostavljanja i *romanesknog ugovora*.

Osim Lejeunea, i niz se drugih znanstvenika bavio proučavanjem autobiografskih iskaza, a osobito su značajne analize Gerarda Genettea iz pozicija strukturalne naratologije. Genette je u djelu *Fiction et diction* nastojao razlikovati autobiografiju od autobiografskog romana na temelju međusobnih odnosa triju temeljnih instancija pripovjednog teksta – autora, pripovjedača i lika – pri čemu uočava šest različitih tipova njihovih mogućih suodnosa, tj. dolazi do klasifikacije od šest različitih tipova pripovjednog teksta (usp. Genette, 1993.).

Proučavajući autobiografske prozne tekstove u okviru hrvatske dječje književnosti, u *Autobiografskom diskursu djetinjstva* također ističem odnos autora, pripovjedača i lika kao temelj analize. Primjenom toga kriterija moguće je doći do taksonomije od šest tipova autobiografskoga diskursa: *autobiografija u užem smislu*, *pseudo-autobiografija*, *moguća autobiografija*, *biografija* i *hibridni tip* (Kos-Lajtman, 2011: 87). Navedena je tipologija dovoljno precizna, s jasno diferenciranim razlikama među pojedinim tipovima, te ćemo je se držati i u pristupu knjizi Zlate Kolarić-Kišur, osobito stoga što je riječ o djelu koje primarno pripada dječjoj književnosti.

Pripovijedanje u *Mojoj Zlatnoj dolini* započinje pitanjem kojim se ujedno apostrofira čitatelj i kojim autorica izravno otvara temu naznačenu naslovom: „Zanima vas, gdje se može naći takva dolina?“ (Kolarić-Kišur, 2004: 11). Nakon takvog, sasvim konkretnog i otvorenog pitanja, pripovjedačica sama na njega izravno i odgovara: „U djetinjstvu svagdje!“ (Kolarić-Kišur, 2004: 11), pridajući time svome pripovijedanju, i unatoč autobiografskoj utemeljenosti, dozu univerzalnosti. Već u prvih nekoliko rečenica autorica naznačuje tematski horizont pripovijedanja određivši ga kao „sjećanja na lijepo djetinjstvo“ (Kolarić-Kišur, 2004: 11) te ujedno određuje prostorni okvir za takva sjećanja:

Između Papuka, Krndije, Psunja i Babljih gora, tamo gdje su vrbe zacrtale tok Orljave, pružila se prostrana dolina, prošarana zelenim pašnjacima i plodnim njivama. U skrovitom kutu te doline, zaštićen brežuljcima kao ptiče u gnijezdu, stisnuo se stari, lijepi gradić Požega... (Kolarić-Kišur, 2004: 11)

S obzirom na sudjelovanje pripovjedača u radnji, *Moju Zlatnu dolinu* moguće je odrediti kao *autobiografiju u užem smislu*. Prisutna je, naime, autodijegetska naracija u prvom licu kojom se kontinuirano, iz poglavlja u poglavlje, retrospektivno

pripovijeda o Zlatinu osobnom životu u razdoblju djetinjstva i mladosti počevši od ranog djetinjstva pa sve do udaje, kojom završava jedan važan životni period. Takvu segmentiranost i konačnost djetinjstva i mladosti dodatno naglašava činjenica prese-ljenja, tj. napuštanja rodnoga grada. Identičnost autora, pripovjedača i lika u pripo-vijedanju Kolarić-Kišur jest nedvojbeno i razvidna, a potvrđuju je kako identičnost imena glavne junakinje i imena autorice na koricama knjige, tako i sam naslov knjige formuliran na način da ne ostavlja puno prostora za sumnje i spekulacije o auto-biografskom pristupu. Isto je i s početkom teksta koji eksplicira osobno izvorište napisanog: „Moju čudesnu dolinu nisu pozlatila samo sjećanja na lijepo djetinjstvo“ (Kolarić-Kišur, 2004: 11). Riječ je o dvama snažnim tekstualnim mjestima na kojima se i inače najčešće pronalazi ovjera autobiografizma. Dodatna argumentacija s tzv. tekstualnog okvira samo osnažuje navedeni dojam koji autorica nimalo ne prikriva ni u jednom narativnom segmentu svoga teksta – pri tome mislimo na bilješku o autoričinu životu, mnoštvo fakcijskih elemenata čije književne ekvivalente možemo pronaći u tekstu te na nekolicinu fotografija koje također funkcioniraju kao potvrda onom predloženom u priči.¹ Sve navedeno samo je potvrda tzv. autobiografskog ugovora koji se već na početku nudi čitatelju.

Tip autobiografizma s obzirom na kategoriju vremena

Drugi važan kriterij koji je moguće primijeniti kako bi se razlučili tipovi autobiografskog diskursa jest način na koji se u tekstu barata kategorijom vremena. Odnos subjekta autobiografskog diskursa prema vremenskoj dimenziji zapravo uključuje odnos prema vremenu pripovijedanja i vremenu zbivanja, iz čega proizlaze dva temeljna modela navedenog odnosa realizirana u onome što je moguće imenovati *kronološki omeđenom autobiografijom* i *asocijativnom autobiografijom* (usp. Sablić Tomić, 2002: 39).

Kronološki omeđena autobiografija referenciju pronalazi u događajima zbiljskog vremena koji su na bilo koji način promijenili život pojedinca, odredili ga, ugrozili ili unaprijedili, tj. utisnuli mu određeno značenje. U dječjim autobiografskim prozama toga tipa tematizira se školsko ili predškolsko razdoblje vremenski jasno omeđeno – nekoliko najzanimljivijih godina ili mjeseci, konkretna školska godina, vrijeme cjelovitog i jasno omeđenog iskustva, najčešće u okviru vremena djetinjstva (ljetovanje, putovanje ili iskustvo koje centripetalni integrativni elementi strukturiraju kao jasnu cjelinu) (usp. Kos-Lajtman, 2011.). Promjene u osobnom iskustvu u okviru tematiziranog vremena predstavljaju dijegetički kalup u kojem svoje mjesto nalaze različiti sadržajni korelativi, u pravilu vezani uz proces intenzivna otkrivanja

¹ Tako je, primjerice, na jednoj fotografiji mala Zlata sa slamnatim šeširom, što je ujedno tema cijelog jednog zasebnog poglavlja.

i spoznavanja svijeta oko sebe (školska iskustva, ljubavne zgrade i nezgrade, prijateljevanja, obiteljske situacije i slično). *Akronološki, tzv. asocijativni autobiografski tekstovi* ne tematiziraju jasno omeđen segment životne stvarnosti već se radi o fragmentarnu zahvaćanju u (pseudo)autobiografski vremenoprostor. Uglavnom se koristi tzv. prisjećajuće pripovijedanje kojim se oblikuju narativne sekvence unutar cjeline teksta ili zbirke tekstova. Taj se tip diskursa temelji na asocijativnom doživljaju prošlosti, potaknutom i koncentriranom oko nekog događaja, zgrade, osobe ili predmeta.

U *Mojoj Zlatnoj dolini* naracija je vođena na način da se iz prilično velikog vremenskog odmaka, koji je vidljiv od početka do kraja teksta, pripovijeda o epizodama iz razdoblja djetinjstva i mladosti poštujući kronologiju zbivanja u dogođenoj stvarnosti (prošlosti). Tako se, osim samih zbivanja, može pratiti i proces sazrijevanja i oblikovanja individualnosti autorice, od najranijih dječjih dana do trenutka kada s veseljem ulazi u bračni život. Pritom su svakako najvažnije situacije koje potpomažu *zgrušnjavanju osobnosti* (usp. Sablić Tomić 2002: 44), a to su one koje otkrivaju dublju, intimnu razinu subjekta, kao što su privrženosti, ljubavi, susreti s bliskim osobama, želje i strahovanja. Pripovijedanje koje se odnosi na prošlost, a koje logikom naravi teksta zauzima njegov najveći dio, mjestimice se prekida glasom pripovjedača iz sadašnjosti. Važno je naglasiti da i glas pripovjedača i pogled fokalizatora dolaze iz trenutka sadašnjosti, tj. da se zbivanja iz prošlosti prikazuju iz pozicije naknadne zrelosti, pameti i iskustva. Bilo što u vremenu sadašnjosti, u vremenu iskazivanja, tako može biti povod za sjećanje i za početak naracije u vremenu iskaza – stari lisičji rep pronađen u škrinji, nepoznata djevojčica, poziv za svečanost upućen od Sportskog saveza i drugo.

Bez obzira na to što autorica djetinjstvo prikazuje detaljno i živopisno, sjećajući se onoga što je tada mislila i osjećala o nekome ili nečemu, pozicija vremenskog odmaka primjetljiva je od početka do kraja teksta. Ponekad glas odrasle Zlate, glas iz sadašnjosti, proviruje tek nakratko, kao da pronalazi sitnu pukotinu u priči koja se inače odnosi na vrijeme prošlosti, nakon čega dalje teče pripovjedni tijek u prošlom vremenu koje se prikazuje. Takav je slučaj, primjerice, vidljiv u sljedećoj rečenici: „Može li se u sedmoj godini života odoljeti tako zamamnom prijedlogu? Isključeno!“ (Kolarić-Kišur, 2004: 47).

Svaka od prikazanih epizoda, premda su međusobno povezane kronotopom jednoga djetinjstva i mladosti, uobličena je kao samostalna, zaokružena cjelina. Načinom na koji su komponirane, razvijajući postupno fabularni tijek (gotovo da možemo govoriti o razvoju od uvodnog dijela do raspleta), visokim stupnjem zanimljivosti, pa i napetosti prikazanih zbivanja, uvjerljivim dijalozima, efektnim, ali odmjerenim opisima koji pridonose uvjerljivosti radnje, prikazane epizode po svim su zakonitostima oblikovanja nalik na fiktivne književne oblike, osobito na zbirku kraćih proznih tekstova. Kada je riječ o autobiografskim tekstovima, poznato je i

inače u teoriji da se na razini pripovjednog oblikovanja ne može pronaći razlika između fiktivnog i nefiktivnog diskursa koja bi vrijedila kao potvrda autobiografizma već se takva razlika prvenstveno krije u spomenutim specifičnim točkama autobiografske ovjere.

Premda je pripovijedanje Kolarić-Kišur tematski vezano uz privatnu razinu (obiteljski dom, susjedstvo, prijatelji), ulaskom određenih osoba važnih za javni život Požege, pa i širi nacionalni kontekst, u okvir autoričina privatnog života (istraživač Dragutin Lerman, slikari Miroslav Kraljević i Vladimir Becić, pjesnici Franjo Ciraki i August Harambašić), osobna povijest postaje ujedno i mjesto gdje se prelamaju i ovjeravaju pojedini elementi iz šire društvene zbilje, iz kolektivne povijesti. Preko osobne priče ukazuje se tako posredno i na duh tematiziranog vremena i zanimljive osobnosti koje su danas dio riznice kolektivnog pamćenja (usp. Jelčić, 1977.). Posebice to dolazi do izražaja u posljednjim epizodama teksta koje se odnose na zbivanja vezana uz Prvi svjetski rat. Ne samo da nas pripovjedačica upozna s neželjenim događajima što su promijenili živote bliskih joj osoba (tragična smrt mladog Đurice, tužna sudbina brata Zvonka i njegove žene, sjećanja na bolesne i ranjene) već je i njezin vlastiti život doživio korjenitu promjenu, pa svemu onome što je na početku bilo eksplicitno označeno kao *sunčano* i *lijepo* nema više ni traga. Završetak rata donosi, međutim, promjenu nabolje, istaknutu u prvom redu činjenicom da joj je zaručnik u ratu ostao neozlijeđen i da pripremaju ženidbu. U tom smislu o *Mojoj Zlatnoj dolini* možemo govoriti kao o tipu kronološki omeđene autobiografije, gdje je početni dio omeđen privatnim, a završni kompilacijom privatnih i općedruštvenih događaja. Iako se čini da taj 'općepovijesni' sloj teksta prvenstveno zanima odraslog čitatelja, s obzirom na činjenicu da je dobro uklopljen u pripovjedni tijek predloženi epizoda i njihov kauzalni slijed, nesumnjivo je da može funkcionirati kao zanimljiv i edukativan i za dječjeg, odnosno tinejdžerskog čitatelja.

Tip autobiografizma s obzirom na način oblikovanja diskursa

Treći kriterij relevantan za analizu autobiografskih tekstova odnosi se na način oblikovanja diskursa. Prema tom kriteriju moguće je razlučiti nekoliko različitih tipova diskursa autobiografske proze: *literariziranu autobiografiju*, *polidiskurzivnu autobiografiju*, *parodiranu autobiografiju* i *putopis* (usp. Sablić-Tomić, 2002.). Provedene analize dječjih tekstova pokazale su da se literarizirani tip autobiografskog diskursa u dječjoj autobiografskoj književnosti javlja u dvije inačice, ponekad, doduše, teško razlučive: kao *narativno-stilski literarizirana autobiografija* i kao *literarizirana autobiografija u smislu fikcionalizacije* (Kos-Lajtman, 2011: 82).

Terminom *narativno-stilski literarizirana autobiografija* moguće je obuhvatiti one autobiografske tekstove kod kojih je literarizacija diskursa provedena na stilskoj

razini iskaza te na razini naracije u smislu kompozicijskog dovršavanja i, uopće, strukturiranja na način karakterističan za fiktivnu prozu. Kao druga vrsta literariziranog autobiografskog diskursa javljaju se oni tekstovi koji literarizaciju ne ostvaruju samo na 'površinskoj' diskurzivnoj razini već je provode i dubinski, zahvaćajući različite tekstualne slojeve, pa tako i onaj semantički. Svakodnevna zbilja u toj vrsti diskursa iskazuje potentnost u smislu polikontekstualizacije, tj. mogućnosti višestrukog dekodiranja i tumačenja. Stupanj literarnosti oblikuje se u konačnici kao rezultat silnica koje producira sam umjetnički sustav i onih koje nastaju u čitateljskoj recepciji (Kos-Lajtman, 2011.). Najčešće se radi o tekstovima koji se smještaju u prostoru između klasičnog romana i autobiografije, o onome za što Genette upotrebljava termin *autofikcija* (usp. Genette, 1993.).

Sagledamo li diskurs *Moje Zlatne doline* s obzirom na taj kriterij, jasno je da on pripada *narativno-stilski literariziranoj autobiografiji* s obzirom na to da je literarizacija diskursa provedena samo na stilskoj i strukturalnoj razini, dok u dubinskom, semantičkom horizontu ne dolazi do izraženije fikcionalizacije, u smislu udvajanja dvaju koncepata, stvarnosnog i fiktivnog, kako to prezentira, primjerice, Luhmannova teorija sustava (usp. Luhmann, 1981.). Drugim riječima, diskurs kako ga oblikuje Kolarić-Kišur ne potiče sumnju u svoju semantičku utemeljenost u autoričinu životu.

ZLATNA DOLINA – METAFORA DJETINJSTVA

Analizom autobiografskoga proznog djela *Moja Zlatna dolina* autorice Kolarić-Kišur na način paralelnog sagledavanja triju najvažnijih kriterija bitnih za determiniranje autobiografskih iskaza, moguće je zaključiti da ta zanimljiva proza – koja s obzirom na protagoniste i tematski horizont zahvaćen pripovijedanjem svakako računa (i) na dječjeg čitatelja – predstavlja tzv. *autobiografiju u užem smislu, kronološki omeđenu, literariziranog tipa diskursa na narativno-stilskoj razini*. Drugim riječima, riječ je o proznom tekstu koji se kompleksnošću, ali i kompozicijskim zaokruživanjem, nimalo ne razlikuje od dječjih romana obiteljske i pustolovne tematike. Dapače, dva su tematsko-ugodajna aspekta – onaj obiteljsko-intimistički i onaj društveno-pustolovni – idealno povezana u nedjeljivu i funkcionalnu cjelinu. Razina na kojoj se *Moja Zlatna dolina* razlikuje od bilo kojeg drugog fikcijskog dječjeg romana jest ona gdje priča Kolarić-Kišur svoje utemeljenje pronalazi u stvarnom vremenu i događajima autoričina odrastanja, što pripovjedni diskurs ni u jednom dijelu ili sloju ne krije. Dapače, pripovjedačica od samoga početka svoje pisanje jasno determinira autobiografskim, iako je jasno da pripovjedni glas pripada odrasloj autorici i da su zbivanja koja se pripovjedno zahvaćaju pisana iz pozicije većega vremenskoga odmaka i iz svijesti odrasle žene, a ne djevojčice. Možda bi najtočnije bilo reći da se u najvećem

dijelu teksta vizure dviju instancija – djevojčice Zlate, protagonistice, i odrasle Zlate, pripovjedačice – povezuju i amalgamiraju u jedan pogled i glas, u kojem ponekad preteže jedna, a ponekad druga vizura.

Ono što je možda najzanimljivije u pristupu koji Kolarić-Kišur prezentira u ovoj knjizi jest da je takva, eksplicitna i 'čista' autobiografskost uspješno povezana s univerzalnim karakterom priče – priča o djetinjstvu u požeškoj Zlatnoj dolini, naime, nadrađa individualnu dimenziju konkretnoga djetinjstva prerastajući u simbol djetinjstva kao takvog i metaforu odrastanja. Vidljivo je to kako u determiniranju 'zlatne doline' ključnim mjestom svakoga djetinjstva (usp. Kolarić-Kišur, 2004: 11), tako i u načinu kako autorica opisuje požešku dolinu i odrastanje u njoj. Način je to koji, nesumnjivo, ukazuje na alegoričnost takva prikaza – Zlatna dolina naime prikazuje se prije svega kao mjesto prijateljstva, bezbrižnosti i ljepote, čemu svjedoče ulomci poput ovoga:

Nikad nisam čula toliko slavuja odjednom, kao u mojoj Zlatnoj dolini. Niti užila miris bujnih bašča, koje se protezahu gotovo iza svake i najmanje kuće, pune lijepih kata, dragoljuba, kalopera, jasmina i jorgovana, bez kojih se ne može osjetiti puna ljepota ove doline (Kolarić-Kišur, 2004: 11, 13).

Takvih mjesta ima i u drugim dijelovima teksta, pripovjedačica gotovo ni u jednoj prilici ne propušta istaknuti pozitivnu simboliku Požege i Zlatne doline:

Pričalo se da voda s Tekije ima čudotvornu moć. Tko se napije s njenog vrutka, ne zaboravlja Požege nikada. Ne vjerujem u čudesne moći, ali zar nisam i ja srcem i uspomenu ostala toliko povezana s Požegom? (Kolarić-Kišur, 2004: 16)

Ne samo da je u prikazu autoričina zavičaja zamjetna idealizacija nego se on – čemu, jednim dijelom, pridonosi i netipično, metaforičko ime (Zlatna dolina) – prikazuje atributima koji ukazuju na njegov jedinstven, nesvakodnevni karakter. Upravo takvu – jedinstvenu, uvelike idealiziranu dimenziju – zadržava djetinjstvo kod većine ljudi, kada se promatra iz pozicije odraslog pojedinca. To je ujedno i razlog njegove pomalo mitske dimenzije koje je književnost bila svjesna odvajkada, počevši od mitova koji nerijetko barataju motivom djetinjstva, pa do bogate produkcije dječje književnosti, osobito one autobiografski utemeljene. U takvoj književnosti djetinjstvo mnogo češće ima pozitivnu nego negativnu konotaciju, čak i onda kada je riječ o djetinjstvima provedenima u ratu, bijedi, neimaštini ili sličnim zahtjevnim

okolnostima (usp. Kos-Lajtman, 2011.). Kolariš-Kišur svojim je tekstom prikazala sve ljepote djetinjstva – kako vlastitog, pojedinačnog, tako indirektno i djetinjstva na simboličkoj razini – što posebice dolazi do izražaja jer je riječ o djetinjstvu kontekstualiziranom nimalo lakim opećedruštenim okolnostima (Prvi svjetski rat) koje su ga na koncu i dokinule, čineći time njegovu pozitivnu, metaforički predočenu dimenziju, još istaknutijom.

Literatura

- Genette, Gerard (1993), *Fiction and Diction*. Ithaca: Cornell University Press.
- Jelčić, Dubravko (1977), *Vallis aurea – eseji i portreti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kolarić-Kišur Zlata (2004), *Moja Zlatna dolina*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kos-Lajtman, Andrijana (2011), *Autobiografski diskurs djetinjstva*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Lejeune, Philippe (1999), Autobiografski sporazum. U: C. Milanja (ur.), *Autor, pripovjedač, lik*. Osijek: Biblioteka Theoria Nova, str. 201-236.
- Luhmann Niklas (1981), *Teorija sistema: svrhovitost i racionalnost*. Zagreb: Globus.
- Olney, James (1980). *Autobiography and the Cultural Moment. A Thematic, Historical and Bibliographical Introduction*. U: J. Olney (ur.). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Princeton: Princeton University Press, str. 3-27.
- Pilaš, Branko (1995). Knjigom u djetinjstvo/portret Zlatka Krilića. *Umjetnost i dijete*, 4-6, str. 185-202.
- Sablić Tomić, Helena (2002), *Intimno i javno*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Zlatar, Andrea (1996), Od teorije autobiografije do dnevničkog istraživanja. *Umjetnost riječi*, 40, 2/3, str. 225-237.
- Zlatar, Andrea (1998), *Autobiografija u Hrvatskoj*. Zagreb: Matica hrvatska.

Golden Valley as a Metaphor of Childhood: an Autobiography Discourse by Zlata Kolarić-Kišur

Summary

This paper examines the autobiographical novel *Moja Zlatna dolina / My Golden Valley* (1972) by Zlata Kolarić-Kišur from the viewpoint of the theory of autobiographical writing (Lejeune 1975; Genette 1993; Sablić-Tomić, 2002; Kos-Lajtman, 2011). Following the introductory part, outlining the context of autobiographism in literary theory and practice, Kolarić-Kišur's autobiographical approach presented in the book is thoroughly analysed by looking at the key settings of contemporary literary theory dealing with the autobiographical discourse, particularly with regard to the distribution and realisation of three autobiographical criteria: the relationship of the narrator with the characters and the author; the approach to shaping the time and designing the discourse; the creation of the component of the text including the narrative and the style. The results of these analyses have shown that in this work, the author created chronologically bound autobiographical writing in the narrow sense of the term, a fictionalised type of discourse primarily functioning as a literary metaphor of childhood and its specific chronotope. This is further confirmed by the very title, a metaphorical toponym that is in the symbolically and associative senses closely tied with the image of life and its socio-historic context tackled by this prose, especially by the first part thereof.

Keywords: Zlata Kolarić-Kišur; *Moja Zlatna dolina*; autobiography discourse; chronologically defined autobiography; fictionalised autobiography.

Doc. dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek u Čakovcu
Ante Starčevića 55, 40000 Čakovec
andrijana.kos-lajtman@ufzg.hr